

kesztő deuteronomista redaktor felelős, nem új. A datálási kérdésekben és a hagyomány tekintetében nagyon korai korszakokat jelöl meg keretként, és ezek a modern kutatás fényében kevésbé valószínűek. Jelen ismereteink szerint az írásos anyagok kezdete a Kr. e. 8. századra tehető, és a Tóra nagy elbeszélés ciklusai is e század köré datál

hatók. Nem valószínű, hogy a Bírák könyvének legendái lényegesen régebbiek lennének ezeknél. Ezen túlmenően azonban mind a teológiai üzenetet kereső olvasók, mind a nyelvészet iránt érdeklődők haszonnal forgathatják ezt a könyvet.

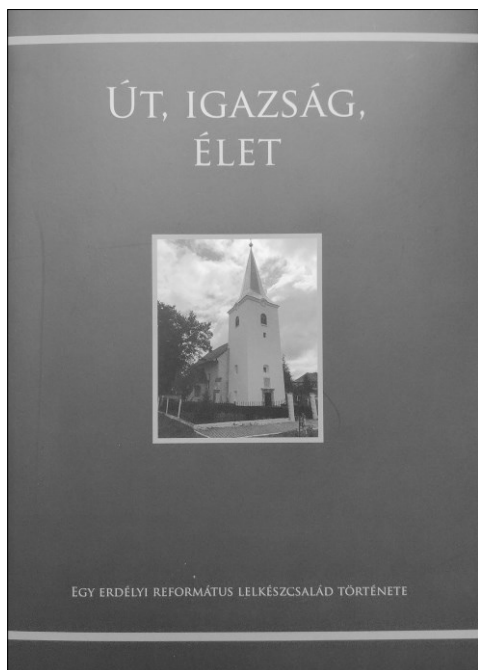
Kató Szabolcs Ferencz

Nagy Margit (szerk.):

Út, igazság, élet. Egy erdélyi református lelkészcsalád története.

Családi kiadás. Pannonia-Print Nyomda, [Topolya] 2021,

ISBN 978-86-87991-33-0, 182 old.

Máig fogalomszámba megy a reformátusoknál az ároni család. Olyan népes familiákra szokták ezt alkalmazni, ahol nemzedékeken át öröklődik a lel-

kipásztori elhívatus, s a nemzedékenkénti bő gyermekáldás sem hiányzik. Ez a meghatározás ráillik az abodi Nagy családra is. Kötetünk a család három nemzedéke öt kiemelkedő tagjának életrajzát és pályaképét rajzolja meg, elsősorban a szétszóródott leszármazottak számára, de emellett egyház- és társadalomtörténeti szempontból is értékes adatokat, eseményeket rögzít. Az életrajzok háttérben felsejlik Erdély és az egyház történelme az 1867-es kiegyezéstől a 21. század első évtizedéig, és három nagy korszakot ível át: a monarchiabeli gyors fejlődéssel kecsegtető fél századot, a kisebbségi lét megpróbáltatásait és a kommunizmus sötét évtizedeit. Ennek végére a korábban ösztetartó nagy család szétszóródik, és már csak emlékekben él tovább.

A negyedik generációt képviselő, ma a szerbiai szórványban élő Nagy Margit

fizika–kémia szakos tanárnő, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének alapító elnöke a tényleges szervezője és szerkesztője ennek a kötetnek: összegyűjtötte mindazokat az írásokat, amelyek korábban megjelentek a család jeles tagjairól, s ahol szükségét látja, segítséget kér rokonaitól, a szakembertől, hogy egészsítsék ki és gondozzák a már létező szövegeket. Így aztán megemlékező cikktől az értékelő tanulmányon át az önéletrajzig és az életpályakronológiáig számos műfajú írás kerül egymás mellé. A széles háttérű család-történet a sok jegyzet által is kikerekedik, és még a negyedik nemzedék hánytatott sorsába is bepillantást nyerünk.

A családtörzs Nagy Domokossal (1842–1926) indul. Róla lelkésztársának, Illyés Gézának a *Református Szemle* 1927-es évfolyamában megjelent, jól dokumentált írása emlékezik meg. Marosvásárhelyi vallásos iparoscsaládban született, a helybéli kollégiumnak és a nagyenyedi Teológiai Akadémiának köszönhette neveltetését. Egy évi vásárhelyi tanítóskodás után, 1867-ben választották meg a kutyfalvi gyülekezet lelkészévé, és ettől fogva hat évtizeden át volt a kis falu lelki vezetője. Sikerül megnevelnie a lezüllött, iszákos, káromkodó és vadházasságban élő híveit. Újjáépítteti az iskolát, ismételten renováltatja a gyülekezet templomát, modern paplakot emeltet, és tíz évig az esperesi széket is betölti. A törvények pontos alkalmazásával és a pontosság megkövetelésével tekintélyt vív ki magának. Első házasságából öt, a máso-

dikból kilenc gyermeke született, közülük két lány és hat fiú felnőttkort ért meg. Az utóbbiakból hárman is a lelkeszi pályát választották. Nyolcvanöt éves koráig szolgált. A kutyfalvi temetőben nyugszik.

Az egyik fiú, Nagy Géza (1887–1971) viszi tovább az ároni család törzsét. Ő nemcsak egy falu, hanem teológiai tanárként az egész egyházkerület történetébe beírta nevét. A kolozsvári református teológia százéves fennállását ünneplő, 1996-ban megjelent kötet részére Balogh Béla állította össze Nagy Géza részletes pályarajzát, amely most e könyvben újra sajtó alá került. Nagy Géza is a marosvásárhelyi kollégium neveltje, de a teológiát már 1904-től Kolozsvárt végzi. Lehetősége adódik, hogy a berlini és a bázeli egyetemeken továbbképezze magát, s a legnagyobb protestáns teológusokat hallgassa. Lelkeszi pályáját 1910-ben szülőfalujában, Kutyfalván kezdi, majd 1912-től Székelyszenterzsébet parókus lelkésze. Itt nőszül meg, születik sorra négy gyermeke: Géza, István, Béla és Júlia. A szinte teljesen református falunak tényleges lelki vezetője a háborús évek alatt. Rövid időre táborig lelkészséget is vállal hadnagyi rangban. 1922-ben megszerzi a teológiai magántanári képesítést *A kereszténység jövője* című dolgozatával. 1925-től a kalotaszegi Magyarbikál lelkésze. Innen könnyebben tud bejárni Kolozsvárra a magántanári előadások megtartására. 1927-ben Debrecenben védi meg doktori dolgozatát vallásbölcseleti témakörből, még ugyanebben

az évben vele töltik be a kolozsvári „fakultás” egyháztörténeti tanszékét. Ezzel a háború utáni legendás tanári kar tagja lesz.

A teológiai hallgatók nemzedékeit több mint két évtizeden át ő vezette be az egyetemes keresztyén egyháztörténelembe és a magyar protestantizmus történelmébe. Tehetséges diákjait bevonta a tudományos kutatásba, elvitte a levéltárba, és oklevelek másolására fogta be őket.

Nagy Géza az újreformátori teológia híve volt, Karl Barth követőjeként indult. Kivette részét mind a teológián, mind az Erdélyi Múzeum-Egyesület keretében folyó tudományos munkából. Rendszeresen közölt tanulmányokat, ismertetésekkel a *Református Szemle*, *Az Út*, a *Kiáltó Szó* hasábjain. Életében a különnyomatoktól eltekintve csak két jelentősebb kötete jelenhetett meg. Fő művei, *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás története* és *A református egyház története (1608–1715)* két kötete csak halála után kerülhetek sajtó alá. 1948-ban a protestáns teológiák összevonásakor őt is kényszernyugdíjazták három tanártársával együtt. De egyházi szolgálatot ezután is vállalt, és a kutatómunkát is folytatta. A teológia épületében lévő otthona a szépen kiterébélyesedő család összetartó központjává, családi istentiszteletek székhelyévé lett.

Kétségtelenül ez a pályarajz üti meg a tudományosság mércéjét: lapalji jegyzetekkel egészül ki, számba veszi a szakirodalmat, kimerítő bibliográfiát közöl, és még hátramaradt kéziratait is felso-

rolja. Azt azonban sajnáljuk, hogy nem tartalmazza az utóbbi negyedszázadban született, Nagy Gézával kapcsolatos irodalom jegyzékét.

Nagy Géza mindhárom fia talentumokat örökölt, s más-más téren értékesítették azokat. Nevük legalábbis szakterületükön fogalomná vált. Az egyik tanár-irodalmár, a másik lelkész, a harmadik pedig képzőművész lett.

Ifj. Nagy Géza (1914–1981) tragikus pályafutását egyik tanítványa, a történettudós Benkő Samu rajzolta meg rögtön a politikai fordulat után, az újjáalakult Erdélyi Múzeum-Egyesület 1991. február 15-én tartott felolvasó ülésén. Szövege az újraindított Erdélyi Tudományos Füzetek első, 209. számaként jelent meg nyomtatásban. (A megelőző, 208. szám 1947-ben látott nyomdafestéket!) Benkő Samu a rá jellemző fordulatot stílusban vázolja fel egykori osztályfőnöke küzdelmeit hat fejezetben. Az elsőben a családból kiindulva székelyudvarhelyi, majd kolozsvári kollégiumi tanulmányain át a kolozsvári magyar–román–német szakos diploma megszerzéséig, külföldi tanulmányútjaig tekinthetjük át a felkészülés korát. Továbbá rövid összefoglalást kapunk a tanári pálya zilahi és kolozsvári kezdetéről. Hogyan tanított és nevelt, miként vezette a Gyulai Pál nevét viselő önképzőkört. Neki köszönheti indulását a népköltészeti gyűjtő Kallós Zoltán és a szépíró Bálint Tibor, és tanítványa volt Kovács András filmrendező, Feszt György orvosprofesszor, Adorjáni Albert lelképásztor. Az 1940-

es bécsi döntés után berendelik a Valás- és Közoktatásügyi Minisztérium erdélyi ügyosztályához, de amikor látja az ottani elfogultságokat, inkább visszatér kolozsvári katedrájára, és az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület keretében vállal feladatokat.

A következő négy fejezet mindössze öt évet fog át Nagy Géza életpályájából: azokat a legeseménydúsabb éveket, amikor történelmi szerep hárult rá. A második világháború után a középfokú és felsőfokú oktatás újjászervezésének kulcsembere volt: kolozsvári tankerületi főigazgató-helyettes, majd a Magyar Népi Szövetség tanügyi szakelőadója, a magyar tanügy képviselője Bukarestben, a Nemzetnevelésügyi Minisztériumban. A Bolyai Tudományegyetemet megszervező ötös bizottság tagja 1945-ben. A következő év egyik vezető politikusa. A tanügy mellett felvállalja a nemzetiségi státútumért folytatott küzdelmet is. Azonban minden igyekezete ellenére sem tudja létrehozni a Magyar Népi Szövetség keretein belül a kommunisták, szociáldemokraták és pártonkívüliek kölcsönös tiszteleten alapuló egységét. Közben már 1944 végétől egyre-másra támadják pártvonalon a sajtóban.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek 1942-től titkára. Sokat tesz az 1942-es dési és az 1943-as besztercei vándorgyűlés megszervezéséért. Ő vonja be az ifjúságot az együleti munkába. 1944 őszén a főtitkári székbe kerül, és előkészíti a kolozsvári román és magyar egyetemmel kötendő kettős szerző-

dést a múzeum tárainak használatáról. De 1947-ben az egyesület elleni támadások miatt neki is meg kell válnia tisztségétől. Sajnos, az utolsó tisztikar sem mentheti meg az egyesületet.

1947-től Nagy Géza újra a kollégiumnak él, és vezeti a harcot megtartásáért. Ugyanis ekkor már készül az államosítási törvény, az 1948-as „tanügyi reform”. Ennek eredményeként összekeverik a három nagy múltú kolozsvári felekezeti iskola tanári karát. Ő a katolikus főgimnáziumból lett tanítóképzőbe kerül, ahol csak pár évet taníthat közszeretettől körülvéve.

Az alig négylapos utolsó fejezet csupán csak epilógust ad: hogyan „bűnhődött” Nagy Géza a pár évi politizálásért. Kétszer vetették fogságba egy-egy évre, és ezek után csak kistisztviselőként, kétkezi munkásként alkalmazták. 1956-ban végül a Református Egyházkerület könyörült meg rajta egy műemlék- és sajtóügyi előadói állással. 1970-ben bírósági úton rehabilitálták, és pár évig újra taníthatott oktatási módszertant a magyar szakos egyetemi hallgatónak.

Miközben zajlott körülötte a világ, a politika szabta meg útját, de lélekben értelmiségi maradt, s mindig valamin dolgozott: legyen az középiskolai tankönyv, irodalmi fordítás, szövegkiadás, tanulmány. Különösen két kötete időtálló: Kovács Dezső: *A kísértő* (Kriterion, Bukarest 1970) és Pápai Páriz Ferenc: *Békességet magamnak, másoknak* (Kriterion, Bukarest 1977) kiadása. Az utóbbiról ezt írja Benkő Samu: „A testes kötetet monográfiának beillő tanulmány

vezeti be, utána pedig először találja meg az olvasó egy kötetbe egybegyűjtve Pápai Páriz legfontosabb műveit, köztük olyanokat is, amelyek ez idáig kéziratoss formában szunynyadtak közgyűjteményeink polcain” (92. old.).

Benkő Samu pályarajza egy kulcsfontosságú pillanatban született, nagy változások után, az Erdélyi Múzeum-Egyesület újraindulásakor. Egyértelműen a főhajtás, a tisztelgés jellemzi. Leginkább a kollégium legendás tanárát és a művelődéspolitikust állítja előtérbe. Akkor írt ismertetésünkben (*Helikon*, IV. évf. 1993. 5. sz.) reméltük, hogy rövidesen megszületik egy teljes Nagy Géza-monográfia. Úgy tűnik, három évtized erre nem volt elegendő. Az eredeti lapalji jegyzetek változatlanul kerültek sajtó alá. Még arra sincs utalás, hogy most hol őrzik – az ott említett – családi irattárhagyatékot. Benkő Samu sorait azonban kiegészítik Nagy Géza fiának, a Németországban élő Nagy László építész-mérnök visszaemlékezései. Ebben részletesen leírja apja betegségét és halálát, s arra a következtetésre jut, hogy a Ceaușescu-rendszer titkosrendőrsége, a Szekuritáté kihallgatásai alatt kapott besugárzások okozták a családban szokatlan korai halált.

A második fiú, Nagy István (1916–2003) a lelkészi pályát választotta, és 1996-ban felkérésre írta meg „életének történetét”. A pályarajzot Adorjáni Zoltán teológiai tanár rendezte sajtó alá nagyobbik leánya, Bellághné Nagy Rózsa kérésére, és ezt még kiegészítette 93, összesen huszonegy oldalt ki-

tevő magyarázó jegyzettel és bibliográfiával.

Nagy István a kolozsvári kollégiumban tanult, s amikor érettségizik, olyan szigorú a román állami előírások szerinti számonkérés, hogy a huszonnyolc végzősből csak heten vizsgáznak sikeresen. A kolozsvári teológián ismerkedik meg az IKE-munkával. 1938-ban eredményesen pályázik külföldi ösztöndíjra: Bázelt választja továbbtanulása színhelyéül. Leírja az ottani vallásos és diákéletet. Párizsba és Amszterdamba is eljut. Hazatérte után a kolozsvári al-sóvárosi gyülekezetben szolgál segédlelkészként Kádár Géza mellett, és több népiskolában vallástanár. Már a bécsi döntést követően, 1940 decemberében megnősül. Egy fia és két leánya születik. (Egyikük, Margit e kötet szerkesztője.) 1941-ben László Dezső hívására elvállalja a belvárosi gyülekezet segédlelkészi állását. Szépen emlékezik meg principálisáról. 1943-ban meghívják Kolozs lelkipásztorának. Itt, az akkor határ menti faluban éli át a háborúvégi eseményeket, valamint a kommunizmus uralomra jutását, a kollektivizálást. Rövidesen „csak föld alatt élhetett és dolgozhatott az egyház” (114. old.). 1957-ben esperessé választják. Így rendszeresen be kell járnia Kolozsvárra.

1962-ben aranyosgyéresi lelkipásztor lesz. Itt is rendbe szedi az egyházközséget. Jó kapcsolatot alakít ki a református cigányokkal. 1971-ben meghívják a kolozsvár-hídelvi gyülekezetbe, s a következő másfél évtizedben ennek lelki vezetője. Megerősíti gyülekezetét, re-

nováltatja templomát, és gyülekezeti terem rendez be. Hetvenedik születésnapját követően, 1986-ban vonul nyugdíjba, de felkérésre mindig vállalja a szolgálatot. Két prédikációs kötete jelent meg (1996, 2006). Tanulmányait, prédikációit, cikkeit a *Református Szemle* közölte. Szerkesztette a *Református Család* című negyedévi folyóiratot.

Az önéletrajzhoz Nagy István egyik lánya, a Budapesten élő Bellághné Nagy Rózsa könyvtáros-kutató fűz kiegészítést, amelyben összefoglalja édesapja életének utolsó hét esztendejét. Az idős házaspár Pista fiukkal együtt lakott. 2001-ben a feleség-édesanya meghalt. Nagy István néhányszor még eljutott Budapestre lányához, Rózsához. Lányai is rendszeresen látogatták. Agyérgörcs okozta halálát 2003 áprilisában. A Farkas utcai református templomból kísérték ki a Házsongárdi temetőbe.

Az önéletrajz emlékekre épít, még talán a saját irattárat sem használja fel, nem hemzseg a napra pontos dátumoktól. Mindazt, ami kimaradt belőle, Adorjáni Zoltán pótolja a bő jegyzetanyaggal, amely végül is megduplázza a terjedelmet, s tudományos igényűvé teszi a közleményt.

A harmadik fiú, Nagy Béla (1918–2012) következetesen használja a családi előnevet is, úgyhogy a művészet-történet Abodi Nagy Bélaként tartja számon. Róla még életében, 1986-ban készített monográfiát Bajor Andor. Ez kiállításjegyzékkel, könyvészettel és 60 műmelléklettel ellátva jelent meg a Kri-

terion Könyvkiadó gondozásában. Ennek szövege bizonyára túlfeszítette volna a mostani kötetet, ezért a szerkesztő a művész lányát, a szintén festőművész Nagy Annát kérte fel, hogy írjon édesapjáról. Ő a kronológiát választotta: évről évre foglalta össze a történeteket, és néhol Bajor Andor vélekedését idézte. A végén külön is szólt művészetéről, személyiségéről, családjáról, utolsó éveiről. Bibliográfia, méltatásjegyzék, az általa illusztrált könyvek felsorolása (71 cím) zárja a fejezetet.

Abodi Nagy Béla is Székelyszent-erzsébeten születik, s a Kolozsvári Református Kollégiumban érettségizik, akárcsak két bátyja. Már diákként tehetségesen rajzol, novellákat ír. 1936-ban felveszik a bukaresti Szépművészeti Akadémiára, ahol Camil Ressu professzor művésztanítványa lesz. 1940-től Budapesten folytatja tanulmányait Szőnyi István mellett. 1941-ben szerez rajztanári diplomát. A következő tanévben Aba-Novák Vilmostól tanul monumentális festészetet. 1942-ben megnősül. Ekkor már több csoportos kiállításon is részt vesz, a Barabás Miklós Céh tagja. 1944 őszén orosz fogságba esik. Négy esztendőn át Örményországban, Kós András fogolytársával együtt végez építőmunkát, alkalmilag festhet is.

1948-ban, hazatérte után, bekapcsolódik a művészeti életbe: illusztrál, könyvborítókat tervez, kiállít. 1949-ben a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola festészeti tanszékére kap kinevezést, ahol 1983-ig, nyugdíjazásáig tanít, pályája végén tanszékvezető. Pá-

lyája egyenes vonalú. A Romániai Képzőművészeti Szövetség tagjává választják. Évről évre kiállításokon szerepel műveivel. Ismételten Állami Díjat kap, Munkaéremrenddel tüntetik ki. Külföldre küldik tanulmányútra. Művészete az 50-es évek közepén némileg módosul: a realista festésmódtól az expresszionizmus felé távolodik. Állami megrendelésre 1961–62-ben ő készíti el Petre Abrudan társaságában a kolozsvári Diákművelődési Ház falfestményeit. Az 1960-as évek közepén műveiben a geometrikus, stilizált formák válnak uralkodóvá, és színei is erőteljesebbek lesznek. 1968-ban megkapja a Kulturális érdemrend IV. fokozatát. Torinóban állíthat ki. A 1970-es években festészetének formavilága leegyszerűsödik: „Képeim minden a síkban történik, formák, felületek, vonalak ritmikus váltakozása, színfelületek harmóniája vagy kontrasztja jeleníti meg a mondanivalót.” (161. old.) Az *Utunk* című irodalmi lapban időnként műelemző cikkeket, tanulmányokat közöl. Évente több kiállításon is szerepelnek művei. A 1980-as években erőteljes expresszionizmussal „a korszak visszáságait, hazugságait” leplezi le (162. old.). Alakjai groteszkek lesznek.

1990-től küzd a magyar nyelvű művészeti felsőoktatás újbóli megszervezéséért. 1991-ben Kós Andrással együtt újraszervezi a magyar művészeket összefogó Barabás Miklós Céh. A Céh 1996-os kolozsvári kiállításán három nagy hatású képpel szerepel. 1998-ban Budapesten megrendezik retrospektív

festészeti kiállítását, amelyen 1942 és 1991 között készült 51 képét állítják ki. 2004 októberében a kolozsvári Bánffy-palotában is katalógussal kísért egyéni kiállításra kerül sor. 2003-ban, 85. születésnapja alkalmából film készül róla. 2008-ban Budapestre költözik, s ott hal meg 2012-ben. A Házsongárdi temetőben helyezik nyugalomra.

A kötetet néhány arckép és több családi csoportkép illusztrálja. Érdekes a 39. oldal családi képénél eltöprengeni, amely az 1950-es évek vége felé a kolozsvári teológia udvarán készülhetett az ároni családról. Középen ül a teológiai tanár házaspár, jobbukon lányuk és egyik menyük, baljukon másik két menyük, közülük az egyik kisbabával. Mögöttük áll a három fiú: István, Géza és Béla, három-három unoka fogja közre őket, s az ülő sor előtti szőnyegen is öt kisunoka kuporog. Az unokák összlétszáma tizenkettő. Az unokák még mosolyognak, előttük a jövő. A nagyapa a megjárta életút nyugalomával tekint a gépbe. A három fiú – egy új világrend háromféle átélője – nyakkendő nélkül, kissé ünnepélyesen néz a gépbe. Menynyire más-más sors jutott nekik! Az Istváné talán megfelel annak, amit az adott korban egy tehetséges, az állami szervekkel nem paktáló lelkész megjárhatott. A Gézáé tragédiába torkollott. Azon túl, hogy kitűnő tanár volt, magasabb szinten is tenni akart a közért, a magyarságért; viszont ha nem vállalta a politikai karrierizmust, a rendszer kibuktatta, félreállította és összetörte.

Bélát ugyan meggyötörte a négy-éves orosz fogság, de utána kibontakozhatott művészi és tanári pályája, néhány festményének köszönhetően még állami elismerésekben is részesült, és nagy mesterként ismerték el időskori éveiben.

A kötetet Balogh Béla előszava indítja. Innen tudjuk meg, hogy a kötet-címként választott bibliai igé a kolozsi

református templom szószékterítőjének felirata. Nem csak István, hanem édesapja is gyakran hirdetett igét erről a szószékről. A könyv végén az Abodi Nagy család Nagy Anna rajzolta művészi családfája található dupla oldalon. Kár, hogy a kötet nem tartalmaz egy teljességre törekvő, jól adatolt lezármazási táblát.

Gaal György

Családi összejövetel a kolozsvári teológia udvarán az 1950-es években

Dr. Nagy Géza családja körében díszdoktorrá avatása alkalmával (1970).
Az első sorban Hans-Joachim Stoebe professzor (1909–2002),
Nagy Gézáné Csoma Juliánna és dr. Nagy Géza.